

ВІДГУК

рецензента на дисертаційне дослідження

ПРИХОДЬКА МАКСИМА КОСТЯНТИНОВИЧА на тему

«Управління еколого-економічною безпекою в системі розвитку аграрних підприємств», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент»

Актуальність теми дослідження. Розвиток аграрних підприємств у сучасному економічному середовищі дедалі менше може спиратися на припущення щодо стабільності ресурсного забезпечення, передбачуваності ринків і незмінності регуляторних умов. Управлінська практика стикається з одночасним впливом кліматичних змін, екологічних обмежень, технологічних трансформацій, воєнних ризиків, коливань цін і посилення вимог до відповідальності виробників. За таких умов стратегія підприємства має забезпечувати не лише досягнення запланованих економічних показників, а й збереження здатності функціонувати та розвиватися в разі зміни ключових параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Еколого-економічна безпека у цьому контексті набуває значення системної характеристики стратегічної життєздатності підприємства. Вона відображає спроможність узгоджувати економічні цілі з ресурсними можливостями та екологічними обмеженнями, попереджати накопичення критичних дисбалансів і коригувати управлінські рішення до того, як негативні зміни стануть незворотними. Такий підхід виходить за межі традиційного контролю окремих показників і передбачає інтеграцію моніторингу, прогнозування, оцінювання ризиків, стратегічного планування, ресурсного розподілу та зворотного зв'язку.

Потреба у формуванні подібної системи особливо відчутна в аграрній сфері, де наслідки управлінських рішень можуть проявлятися в різні часові періоди. Економічний ефект від інтенсивного використання ресурсів нерідко виникає швидше, ніж екологічні втрати, тоді як витрати на відновлення ґрунтів, водних ресурсів або виробничої стійкості переносяться на майбутні періоди. Без урахування такої різночасовості стратегічні рішення можуть створювати ілюзію ефективності, одночасно послаблюючи довгостроковий потенціал підприємства. Саме тому методичне забезпечення управління має оцінювати не лише досягнуті результати, а й умови їх формування та можливі наслідки продовження обраної моделі господарювання.

У цьому аспекті дисертаційне дослідження, що рецензується, має чітко виражену стратегічну спрямованість. Поєднання проблем оцінювання еколого-економічної безпеки, планування, організаційно-економічного моделювання й адаптації системи управління дозволяє розглядати безпеку як складову розвитку аграрного підприємства, а не як відокремлений напрям захисної діяльності. Така постановка проблеми відповідає сучасній логіці

стратегічного менеджменту та сталого розвитку, що визначає наукову обґрунтованість і практичну затребуваність виконаної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програми, темами, планами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування Державного біотехнологічного університету за фундаментальною темою «Стратегічні засади розвитку систем управління інноваційно-інвестиційною та господарською діяльністю суб'єктів господарської діяльності» (номер державної реєстрації 0122U201108).

Тематика дисертації є складовою зазначеного напряму наукових досліджень і спрямована на розвиток його теоретико-методичних положень у частині формування сучасних підходів до управління розвитком аграрних підприємств. У межах виконання науково-дослідної роботи автором обґрунтовано теоретичні засади управління еколого-економічною безпекою аграрних підприємств, удосконалено методичний інструментарій її оцінювання, розроблено організаційно-економічні механізми та модельні рішення щодо підвищення ефективності системи управління в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Дисертаційна робота виконана на належному теоретико-методологічному рівні, що свідчить про достатній ступінь обґрунтованості сформульованих наукових положень, висновків і рекомендацій. Автором використано комплексний підхід до дослідження проблематики управління еколого-економічною безпекою аграрних підприємств, який поєднує сучасні теоретичні положення економічної науки з результатами аналізу фактичних процесів розвитку аграрного сектору.

Достовірність одержаних результатів підтверджується широкою інформаційною базою дослідження, використанням офіційних статистичних матеріалів, нормативно-правових документів, результатів наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, а також застосуванням адекватного комплексу методів дослідження, що забезпечують об'єктивність отриманих висновків.

Особливо слід відзначити, що запропоновані автором теоретичні положення не мають декларативного характеру, а доведені результатами аналітичних досліджень і конкретизовані через розроблення методичних підходів та практичних рекомендацій. Це дозволяє вважати отримані результати достовірними, достатньо аргументованими та придатними для практичного використання.

Ступінь наукової новизни одержаних результатів. Науковий внесок дисертаційного дослідження доцільно оцінювати не за кількістю запропонованих моделей і механізмів, а за тим, наскільки вони змінюють

можливості пізнання та управління еколого-економічною безпекою аграрних підприємств. З цієї позиції робота має виразну новизну, оскільки авторіві вдалося поєднати категоріальне переосмислення безпеки з розробленням придатного до практичного застосування управлінського інструментарію.

Ключова відмінність авторської концепції полягає у розгляді безпеки через параметри функціонування підприємства. Дослідницька увага переноситься з наслідків на передумови: важливим стає не лише те, яких результатів досягло підприємство, а й якою ціною вони сформовані, чи не порушено ресурсну рівновагу та наскільки близькими є фактичні параметри до критичних меж. Розроблений підхід до оцінювання дозволяє виявляти приховане накопичення ризиків, яке може не відображатися у поточній прибутковості або обсягах виробництва.

Використання часово-порогової логіки є важливим теоретичним результатом дисертації. Екологічні наслідки господарських рішень часто відкладені у часі, тому оцінювання виключно за показниками поточного періоду може створювати хибне уявлення про стійкість підприємства. Запропоноване трактування дозволяє визначати момент, коли допустимі відхилення переходять у системне накопичення ризиків, і тим самим уточнює межі управлінського втручання.

Інший напрям приросту наукового знання пов'язаний з адаптацією аграрних підприємств до екологічної політики ЄС. Сформований інструментарій перетворює комплекс європейських екологічних орієнтирів на структуровану систему оцінювання готовності підприємства до змін. Його використання дозволяє співвіднести вимоги зовнішнього середовища з фактичними організаційними, економічними та екологічними характеристиками конкретного суб'єкта господарювання.

На рівні стратегічного управління новизна розкривається через запропонований механізм планування для фермерських господарств. У ньому стратегія безпеки формується шляхом вибору між альтернативами з урахуванням ресурсних обмежень, можливих реакцій середовища, бюджетних параметрів і строків реалізації. Застосування біматричних моделей дозволяє формалізувати суперечність між прагненням до економічної віддачі та необхідністю дотримання екологічних обмежень.

Багатовимірна організаційно-економічна модель забезпечує переведення стратегічних рішень у площину конкретних процесів, ресурсів, виконавців і часових характеристик. Її відмінність полягає у тому, що безпека не виділяється в автономну функцію, а вбудовується у загальну систему організації діяльності підприємства.

Механізм адаптації доповнює цю модель можливістю постійного перегляду управлінських рішень. Восьмистапний цикл охоплює весь шлях від спостереження за змінами до оцінювання результативності реакції підприємства, тому підтримання безпеки набуває безперервного характеру.

Вагомим є розвиток категорії управління еколого-економічною безпекою як процесу цілеспрямованого впливу на інтенсивність ресурсокористування, рівень екологічного навантаження та структуру

економічної віддачі. Доповнення понятійного апарату положеннями про планування, організацію, моніторинг і коригування рішень посилює його управлінський зміст. Розвиток методичних засад використання біматричних моделей розширює можливості вибору рішень у ситуаціях конфлікту економічних та екологічних інтересів.

З огляду на характер і зміст одержаних результатів дисертація має належний ступінь наукової новизни. Її положення не дублюють відомі підходи, а розвивають їх у напрямі раннього виявлення дисбалансів, адаптивності управління та інтеграції еколого-економічної безпеки у систему розвитку аграрного підприємства.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Представлена дисертаційна робота справляє враження цілісного й методологічно завершеного дослідження, виконаного відповідно до сучасних вимог, що ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Автору вдалося забезпечити внутрішню узгодженість усіх складових роботи: актуальність обраної проблематики логічно переходить у формування мети дослідження, визначення завдань, обґрунтування методичного інструментарію, проведення аналітичних досліджень та розроблення практичних рекомендацій.

Однією з сильних сторін дисертації є збалансованість її структури. Теоретичні положення не мають відокремленого характеру, а послідовно використовуються під час аналізу сучасного стану управління еколого-економічною безпекою аграрних підприємств і розроблення авторських пропозицій. У результаті кожен наступний розділ логічно продовжує попередній, а загальні висновки є закономірним підсумком проведеного дослідження. Такий підхід відповідає сучасним вимогам до побудови дисертаційних робіт, орієнтованих на отримання нового наукового знання.

Зміст роботи відповідає спеціальності 073 «Менеджмент», оскільки основна увага автора зосереджена саме на розвитку управлінських механізмів забезпечення еколого-економічної безпеки аграрних підприємств. Запропоновані моделі, механізми, методичні підходи та рекомендації спрямовані на вдосконалення процесів стратегічного управління, прийняття управлінських рішень, адаптації підприємств до змін зовнішнього середовища та підвищення ефективності їх функціонування. Це повністю відповідає предметній області спеціальності й підтверджує правильність вибору наукового напрямку.

Наукові результати дисертації належним чином апробовані та оприлюднені, що забезпечує їх відкритість для наукового обговорення. Дисертація оформлена відповідно до чинних нормативних вимог, містить усі необхідні структурні елементи, відзначається високою культурою викладу матеріалу та коректним використанням наукових джерел. Сукупність зазначених характеристик дає підстави стверджувати, що представлена робота відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Практичне значення результатів дослідження полягає у створенні цілісної системи управлінського інструментарію, орієнтованого на забезпечення еколого-економічної безпеки аграрних підприємств у довгостроковій перспективі. Особливість запропонованих автором розробок полягає у тому, що вони можуть застосовуватися як окремо, так і у вигляді взаємопов'язаної системи, що охоплює процеси оцінювання, стратегічного планування, організації, адаптації та контролю управлінської діяльності.

Використання розробленого підходу до оцінювання еколого-економічної безпеки дозволяє перейти від констатації наслідків до раннього виявлення факторів, які можуть призвести до втрати стійкості функціонування підприємства. Це суттєво розширює можливості стратегічного управління, оскільки управлінські рішення приймаються не після виникнення кризових явищ, а на етапі формування потенційних загроз. Запропоновані механізми стратегічного планування та адаптації забезпечують гнучкість системи управління, що набуває особливого значення в умовах високої мінливості економічного середовища, воєнних ризиків і поступового впровадження екологічних стандартів Європейського Союзу.

Практичні результати дослідження можуть бути використані на рівні окремих аграрних підприємств для вдосконалення системи прийняття управлінських рішень, на галузевому рівні - під час формування механізмів державної підтримки екологічної модернізації аграрного виробництва, а також у закладах вищої освіти під час викладання дисциплін управлінського, економічного та екологічного спрямування. Практичну значущість роботи додатково підтверджує впровадження окремих її результатів у діяльність підприємств і організацій, що свідчить про можливість їх ефективного використання в реальних умовах господарювання.

Повнота викладення у відкритому друку та апробація наукових положень дисертації. Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію та отримали відображення у відкритому науковому друці. За темою дисертації автором опубліковано 8 наукових праць, у тому числі 6 наукових статей та 2 публікації апробаційного характеру. Серед них 3 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, 2 – у виданні, що індексується в міжнародній наукометричній базі Scopus, ще 1 – в іншому науковому виданні. Окремі результати дослідження також захищені свідоцтвом про реєстрацію авторського права на науковий твір № 123799 від 13 лютого 2024 року. Ознайомлення з опублікованими працями дає підстави стверджувати, що вони відображають основні етапи дослідження, його наукову новизну, теоретичні узагальнення та практичні результати, а їх сукупність забезпечує належний рівень апробації дисертаційної роботи.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Під час ознайомлення з дисертаційною роботою порушень принципів академічної доброчесності не виявлено. Автор коректно використовує наукові положення, результати досліджень інших учених, статистичні матеріали та нормативно-

правові документи, супроводжуючи їх належними бібліографічними посиланнями. Власні наукові результати чітко відокремлено від запозичених положень. Ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження під час аналізу дисертації не встановлено, що дає підстави констатувати дотримання автором вимог академічної доброчесності.

Зауваження до дисертаційної роботи. Високо оцінюючи науковий рівень виконаного дослідження, логіку його побудови та практичну спрямованість отриманих результатів, вважаємо за необхідне звернути увагу на окремі аспекти дисертації, які, на нашу думку, можуть бути предметом подальшого обговорення:

1. Складається враження, що автор дещо ідеалізує процес цілепокладання, виходячи з можливості чіткого встановлення допустимих параметрів діяльності. У реальній практиці аграрних підприємств значна частина управлінських рішень приймається в умовах дефіциту інформації та високої невизначеності, що, на мою думку, також варто було врахувати під час обґрунтування запропонованого підходу.

2. Автор посиляється на концепцію М. Портера щодо взаємозв'язку екологічних інновацій і конкурентоспроможності підприємства. Проте перенесення цієї логіки на українські аграрні підприємства відбувається без урахування специфіки їх функціонування в умовах воєнної економіки, обмеженого доступу до інвестиційних ресурсів та високих виробничих ризиків.

3. Безперечною перевагою підрозділу 2.1 є спроба автора формалізувати ключові напрями екологічної політики Європейського Союзу через систему кількісних показників. Водночас окремі відповідності між визначеними напрямками та запропонованими індикаторами мають дискусійний характер і могли б бути додатково аргументовані. Насамперед це стосується пояснення логіки відбору показників та їх репрезентативності для оцінювання окремих елементів базового каркасу екологічної політики.

4. При апробації запропонованої організаційно-економічної моделі управління еколого-економічним розвитком фермерських господарств автор розподіляє сумарний екологічний ефект між окремими роботами шляхом простого ділення його на кількість робіт у проєкті. Разом із тим окремі роботи істотно відрізняються за своїм змістом, ресурсомісткістю та потенційним впливом на довкілля. У зв'язку з цим більш обґрунтованим виглядав би диференційований розподіл екологічного ефекту між роботами залежно від їх фактичного внеску у досягнення екологічного результату.

5. Окремі положення підрозділу, присвячені інформаційному забезпеченню механізму адаптації, викликають дискусію. Значний обсяг тексту фактично присвячений опису функціональних можливостей програмних продуктів SAP ERP, Power BI, OpenLCA та Trello, який переважно має довідково-інформаційний характер. При цьому власне авторське обґрунтування доцільності використання саме такого комплексу програмних

засобів, особливостей їх інтеграції та управлінських переваг у межах запропонованого механізму висвітлено недостатньо. Унаслідок цього окремі фрагменти підрозділу більше нагадують огляд сучасних програмних продуктів, ніж розкриття науково-методичних засад їх застосування для вирішення поставленого дослідницького завдання.

Наведені зауваження не змінюють загального позитивного враження від дисертаційної роботи, мають характер наукової дискусії та окремих рекомендацій щодо подальшого розвитку окреслених у дослідженні положень.

Висновок. Дисертаційне дослідження **Приходька Максима Костянтиновича** на тему «Управління еколого-економічною безпекою в системі розвитку аграрних підприємств» виконане на належному науковому рівні та є завершеною кваліфікаційною працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності забезпечують вирішення актуального наукового завдання, пов'язаного з удосконаленням теоретико-методичних засад і практичного інструментарію управління еколого-економічною безпекою аграрних підприємств.

Наукові положення, висновки та рекомендації автора характеризуються достатнім рівнем достовірності, новизни та практичної значущості. Запропоновані методичні розробки мають прикладний характер і можуть бути використані для підвищення ефективності управління розвитком аграрних підприємств, їх адаптації до сучасних економічних та екологічних викликів, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти.

За актуальністю теми, змістом, рівнем наукової новизни, обґрунтованістю одержаних результатів, їх теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 3 травня 2024 року № 507), а **Приходько Максим Костянтинович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за галуззю знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 073 «Менеджмент».

РЕЦЕНЗЕНТ

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування

Державного біотехнологічного університету

